

Postupanje sa strogo zaštićenim vrstama sisavaca i ptica uginulih pod nerazjašnjenim okolnostima – preporuke i prijedlog zajedničkog protokola

Dealing with strictly protected species of mammals and birds died under unexplained circumstances – recommendations and proposal for a common protocol

Severin*, K., M. Tišljar, S. Brzica, J. Jeremić, V. Dumbović Mazal, E. Mendušić, Z. Heruc, P. Džaja, M. Palić

Sažetak

54

Utvrdjivanje činjenica i okolnosti događaja koji se vežu za smrt strogo zaštićenih vrsta sisavaca i ptica uginulih pod nerazjašnjenim okolnostima predstavlja složenu istražnu radnju koja uz postupanje od strane nadležnih tijela nužno zahtjeva uključivanje stručnjaka iz područja veterinarske medicine te stručnjake iz područja forenzičnih ispitivanja, istraživanja i vještačenja. Prepoznavanje i postavljanje sumnje na način smrti (prirodna, nasilna i nenasilna) na mjestu pronalaska lešine te postupanje od strane stručnih i kompetentnih tijela koja provode pretraživanja predstavljaju važne dijelove sustava koje je potrebno uspostaviti od samog početka nalaza i istražnih radnji. U ovom radu ukazali smo na glavne potrebne nadopune i rješenja za postojeće kapacitete i sustave. Međusobna povezanost i sinergija djelovanja predstavljaju nužnu okosnicu sustava kojim bi osiguralo da se u što je moguće kraćem vremenu dođe do materijalne istine i relevantnih dokaza za učinkovito procesuiranje nezakonitih radnji.

Ključne riječi: sudsko veterinarstvo, smrt pod nerazjašnjenim okolnostima, istraživanje mjesta događaja, strogo zaštićene vrste, ptice, sisavci

Abstract

Establishing the facts and circumstances of incidences related to the death of strictly protected species of mammals and birds, who have died in unexplained circumstances, is complex investigation work, which, alongside action by the authorities, also requires the inclusion of experts in the field of veterinary medicine

Dr. sc. Krešimir SEVERIN, dr. med. vet., redoviti profesor, dr. sc. Petar, DŽAJA, dr. med. vet., redoviti profesor u trajnom zvanju, Magdalena PALIĆ, univ. mag. med. vet., asistentica, Zavod za sudsko i upravno veterinarstvo, Veterinarski fakultet u Zagrebu, dr. sc. MARINA TIŠLJAR, dr. med. vet., znanstvena savjetnica, u mirovini, Stjepan BRZICA, dipl. ing. kem., Centar za forenzična ispitivanja istraživanja i vještačenja „Ivan Vučetić“, mr. Jasna JEREMIĆ, dr. med. vet., mr. sc. Vlatka DUMBOVIĆ MAZAL, dipl. ing., Zavod za zaštitu okoliša i prirode Ministarstva gospodarstva i održivog razvoja, Emilio MENDUŠIĆ, Sokolarski centar Šibenik, Zlatko HERUC, univ. mag. med. vet., Agroproteinka d.d. Dopolisni autor: severin@vef.unizg.hr

and experts in the field of forensics, research and expertise. Recognition and establishing suspicion of the manner of death (natural, violent and non-violent) at the site where the carcass was found, and procedures by the expert and competent bodies conducting the investigation are important elements of a system that must be established from the very beginning of the investigation. This paper points out the main solutions that are needed to supplement the existing capacities and systems. The inter-connection and synergy of all activities undertaken are the vital backbone of systems to ensure that the material facts and relevant evidence are established as quickly as possible, for the effective processing of unlawful acts.

Key words: forensic veterinary medicine, death under unexplained circumstances, crime scene investigation, strictly protected species, birds, mammals

Uvod

Pronalazak uginulih strogo zaštićenih vrsta životinja, posebice onih stradalih pod nerazjašnjenim okolnostima, posljednjih godina pobuđuje poseban interes ne samo upravnih i stručnih tijela nadležnih za zaštitu prirode i veterinarstvo nego i šire javnosti. Shodno Zakonu o zaštiti prirode (Anonymous, 2013.a) i Pravilniku o strogo zaštićenim vrstama (Anonymous, 2013.b) zavičajne divlje vrste koje su ugrožene, endemske vrste ili divlje vrste za koje je takav način zaštite propisan propisima Europske unije kojima se uređuje očuvanje divljih biljnih i životinjskih vrsta ili međunarodnim ugovorima kojih je Republika Hrvatska stranka proglašavaju se strogo zaštićenima. Tim se posebnim statusom omogućuje provedba niza mjera očuvanja vrsta među kojima je i mjera postupanja s mrtvim ili ozlijeđenim jedinkama te obveza prijavljivanja njihova nalaza. Premda životinje mogu uginuti zbog raznoraznih stanja, uzroci smrti povezani protuzakonitim radnjama nisu rijetki. Lokacije s najviše nalaza uglavnom su mjesta gdje postoji povremena ili veća prisutnost ljudi, dok dio smrtnosti ostane nezabilježen te uvelike ovisi i o prepoznavanju okolnosti te voljnosti dojava pojedinaca. Na temelju provedene metaanalize koja je obuhvatila razdoblje od 1970. do 2018. godine utvrđeno je da su ljudi izravno odgovorni za više od jedne četvrtine globalnog mortaliteta kopnenih kralježnjaka (Hill i sur., 2018.). Nezakonito ubijanje kao posebno zabranjena radnja glavna je prijetnja očuvanju nekih strogo zaštićenih životinjskih vrsta (Cardillo i sur., 2005.; Carter i sur., 2017.; Rija i sur., 2020.). Premda smrtnost može biti prouzročena na različite načine, ona ne mora uvijek biti i izravno usmjerena prema određenoj vrsti. Primjerice, suzbijanje štetnih glodavaca, kao dopušteni način usmrćivanja primjenom pesticida, može pri nepažnji dovesti do smrti drugih, neciljanih životinjskih vrsta, poput ptica grabljivica, te je jedan od primjera nenamjernog načina trovanja (Pantović i Andevski, 2018.; Pantović i sur., 2022.).

Provedbom pravila o sprječavanju i kontroli bolesti životinja koje su prenosive na životinje ili ljude uspostavljen je sustav nadziranja koji uključuje odgovarajuće istrage kako bi se potvrdila ili isključila prisutnost bolesti na koju se postavi sumnja. U svim događajima pronalaska uginulih divljih životinja koji bi mogli upućivati na neku od bolesti pokreće se ustaljeni sustav pretraživanja s ciljem potvrde ili isključenja bolesti. Takva istraživanja su ciljana i ne moraju nužno utvrditi druge uzroke uginuća. Nakon isključenja postojanja bolesti daljnji postupci utvrđivanja ili isključivanja drugih uzroka smrti uglavnom ovisi o interesu vlasnika (odgovorne osobe za životinju) ili nadležnih tijela. Zakonom o zdravlju životinja (Anonymous, 2022.a) detaljno je uređeno ovo područje postupanja te se ono odnosi isključivo na bolesti i životinjske vrste iz Priloga Provedbene uredbe Komisije (EU) 2018/1882 od 3. prosinca 2018. o primjeni određenih pravila za sprečavanje i suzbijanje bolesti na kategorije bolesti s popisa i o utvrđivanju popisa vrsta i skupina vrsta koje predstavljaju znatan rizik za širenje tih bolesti s popisa (Anonymous, 2018.). Odgovornost i obveze prijave sumnje kao i postupanja od strane veterinarara, veterinarskog inspektora i tijela nadležnih za obavljanje službenih aktivnosti u području zdravlja životinja (veterinarske organizacije, službeni laboratoriji) utvrđena su Pravilnikom o prijavi bolesti životinja (Anonymous, 2023.a) i Naredbom o provedbi i financiranju mjera sprječavanja, kontrole i nadziranja bolesti životinja na području Republike Hrvatske (Anonymous, 2023.b).

Za razliku od slučajeva kada je postavljena sumnja na bolest za koju postoji zakonska obveza postupanja, kod *utvrđivanja uzroka smrti za koje se sumnja da su posljedica nezakonitih radnji*, poput nezakonitog ubijanja (namjerno trovanje, krivolov uključujući hvatanje stupicama, lovkama i zamkama) ili mučenja životinja, ne postoji slično organizirani sustav. To neminovno dovodi do neujednačenosti postupanja što zasigurno utječe na uspješnost pri otkrivanju, istraživanju i dokazivanju prekršajnih i

kaznenih djela. Nakon zaprimljene prijave ili saznanja o stradanju prva razina postupanja najčešće je od strane čuvara prirode, nadležne policijske uprave, inspekcije zaštite prirode i veterinarske inspekcije Državnog inspektorata, koja ne uključuje jasno razrađen plan postupanja na mjestu događaja poput utvrđivanja okolnosti događaja, prikupljanja i osiguranja dokaza te otpremanja i slanja lešine na razudbu. Zbog nedovoljne stručne osposobljenosti, nedostatka potrebne opreme i pomoći kompetentnih stručnjaka nerijetko su istražne radnje površne i ne dovode do utvrđivanja stvarnog činjeničnog stanja. U Studiji o zločinu protiv prirode od 2016. do 2021. godine navodi se da u pravilu kod osnovane sumnje za počinjenje bilo kaznenog bilo prekršajnog djela, pokretanje istražnih radnji ovisi od slučaja do slučaja, bez točno definiranih pravila o provedbi i financiranju troškova utvrđivanja uzorka smrti (Anonymus, 2022.b). Prema istom izvoru, shodno klasifikaciji analiziranih kaznenih predmeta prema zabranjenoj radnji, nezakonito usmrćivanje najčešća je zabranjena radnja, zabilježena u 59 % slučajeva. Kao mogući razlozi postojanja velikog nesrazmjera između broja počinjenih i otkrivenih slučajeva *zločina protiv prirode*¹ u Hrvatskoj, navodi se manjak svijesti izvršne, zakonodavne i sudske vlasti, zatim opće javnosti o značenju i posljedicama zločina protiv prirode te nedostatak financijskih i ljudskih kapaciteta u čitavom sustavu suzbijanja zločina protiv prirode (Anonymus, 2022.b). Krivolov i trovanje strogo zaštićenih vrsta sisavaca i ptica dvije su najčešće nezakonite radnje na području Hrvatske (Hanley i Mikac, 2020.; Pantović i sur., 2022.). Također, ne treba zanemariti činjenicu da je najveći dio takvih zlodjela počinjen izvan područja gdje žive ljudi te u pravilu nedostaju svjedoci ili se ne zna da je djelo počinjeno, što dodatno utječe na otkrivanje takvih slučajeva (Pantović i Andevski, 2018.). S druge strane slučajevi *uginuća za koje ne postoje indicije da su posljedica nezakonitih radnji* gotovo u pravilu ostaju neistraženi. U ovakvim se slučajevima uzrok smrti uglavnom evidentira kao prirodna ili posljedica nenasilne smrti (npr. nalet motornog vozila, udar groma, elektrokucija, zalijetanje ptica u rotore vjetroelektrane i tome slično). Interes za utvrđivanjem takvih uzroka smrti ovisi o važnosti i ugroženosti životinjske vrste te se uglavnom istražuje od nadležnih državnih tijela poput Zavoda za zaštitu okoliša i prirode Ministarstva gospodarstva i održivog razvoja (Zavod, MINGOR). Zakonom o zaštiti prirode propisana je uspostava Sustava za dojavu i praćenje uhvaćenih, usmrćenih, ozlijeđenih i bolesnih

strogo zaštićenih životinja (Sustav) koji vodi Zavod MINGOR. Još je 2014. godine razvijen *web-obrazac* za dojavu (<https://arcg.is/1CbK98>) dok su za neke skupine vrsta (velike zvižeri – vuk i ris te morske kornjače i sisavci) razvijeni posebni protokoli za dojavu i djelovanje, a na neprekidnom raspolaganju je i dežurni telefon. Sustavno prikupljanje i obrada podataka o stradalim jedinkama strogo zaštićenih vrsta i uzrocima njihova stradanja daje uvid u neke od prisutnih pritisaka s kojima se vrste susreću te omogućuje kvalitetnije osmišljavanje mjera njihova očuvanja, a u svrhu poboljšanja stanja očuvanosti vrsta. Razvojem Sustava teži se tomu da se za određeni dio dojavljenih uzroka stradanja (koji su trenutačno u većini slučajeva pretpostavka nalaznika), a posebno onih stradanja zaprimljenih putem postojećih Protokola, utvrdi točan uzrok smrtnosti detaljnim veterinarskim pregledima, te po potrebi forenzičkim pretragama i analizama. Takvi su postupci posebno nužni u slučajevima sumnje na nezakonite radnje i/ili kod vrsta koje su posebno ugrožene (npr. ptice grabljivice te vuk i ris). U razdoblju od 2017. do 2021. godine Zavod MINGOR je kroz *web-obrazac* Sustava za dojavu zaprimio 547 dojava o mrtvim, ozlijeđenim, bolesnim jedinkama ili jedinkama neobičnog ponašanja. Dio stradanja divljih životinja čine i prirodna uginuća. Najveći je broj dojava zaprimljen za ptice i sisavce. Uzroci stradanja procjenjivali su se subjektivno te je većina uzroka ostala nepoznata. Posebno su se obrađivale dojave za one vrste za koje postoje protokoli, i tu je došlo do znatnijih pomaka u saznanjima nakon ostvarene suradnje sa stručnim institucijama i provedbe temeljitijih istraživanja.

Objektivno gledano, kada se i pokrene postupak utvrđivanja uzroka smrti strogo zaštićenih vrsta sisavaca i ptica uginulih pod nerazjašnjenim okolnostima, uspješnost često ovisi o iskustvu, odnosno pronicljivosti i snalažljivosti pojedinaca u pojedinim fazama postupanja. Do uzroka smrti i okolnosti događaja često se dolazi pukom srećom. U takvim okolnostima nije za očekivati visoku uspješnost progona počinitelja nezakonite radnje s obzirom na očekivane poteškoće u pronalaženju uvjerljivih dokaza koji povezuju događaje s navodnim počiniteljem (Fajardo i Ruiz, 2016.). Postojanje ujednačenih smjernica s jasno definiranim postupanjima s obzirom na okolnosti događaja i pretpostavljene sumnje na uzrok smrti, osim što bi u bitnom olakšalo obavljanje poslova nadležnih tijela, osiguralo bi stjecanje vjerodostojne materijalne istine koja je temelj za bilo kakvo daljnje postupanje. Smatramo da bi jedan od glavnih prioriteta trebala biti uspostava *stručnih službi veterinarskih istražitelja mjesta događaja* koji bi nakon stjecanja kompetencija za postupanje na mjestima

¹ Ovim pojmom autori Studije objedinjuju sva kaznena djela protiv okoliša koja se odnose isključivo na prirodu i prekršaje iz sektorskih zakona povezane s prirodom.

dogadaja bili na dispoziciji nadležnim tijelima. Njihova bi prvotna uloga bila postavljanje sumnje na način smrti (prirodna, nasilna ili nenasilna) što bi odredilo daljnji proces postupanja. Ovlašteni veterinari kojima su kao fizičkim osobama povjereni poslovi drugih službenih aktivnosti kao stručnih poslova od javnog interesa mogli bi predstavljati okosnicu takvog postupanja. U procesu postupanja kao stručno tijelo na terenu trebaju sudjelovati djelatnici stručnih i čuvarskih službi javnih ustanova za očuvanje prirode (županijske, nacionalnih parkova i parkova prirode), članovi Interventnog tima za vuka i risa u RH te članovi Interventnog tima za smeđeg medvjeda u RH koji su, osim javnosti, u većini slučajeva poveznica između nalaza uginule životinje, dojave o nalazu te postavljanja sumnje od stručnog istražitelja, te su najčešće i prve osobe koje osiguravaju mjesta počinjenja i dokaze. Osim uspostave ujednačenog sustava postupanja nakon otkrivanja i na mjestu nalaza, od velike je važnosti usklađivanje istražnih procesa od institucija poput Veterinarskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, Hrvatskog veterinarskog instituta, Centra za forenzična ispitivanja istraživanja i vještačenja „Ivan Vučetić“ (Centar Ivan Vučetić), Nastavnog zavoda za javno zdravstvo „Dr. Andrija Štampar“ (NZJZ Andrija Štampar), odnosno službenih laboratorija za koje je očekivano sudjelovanje u rješavanju pojedinih poslova povjerenih od strane nadležnih tijela poput razudbe lešine, toksikoloških analiza, analiza bioloških tragova i materijalnih dokaza, davanja nalaza i mišljenja vještaka i drugo.

Jačanje suradnje i aktivnosti na traženju rješenja za uspostavom jedinstvenog sustava nastavilo se početkom 2018. godine, kada smo se kao stručnjaci i provoditelji određenih poslova u Centru za peradarstvo Hrvatskog veterinarskog instituta, Centru Ivan Vučetić, Zavodu MINGOR i Zavodu za sudsko upravno veterinarstvo Veterinarskog fakulteta našli u složenim situacijama i pred brojnim izazovima rješavajući zaprimljene predmete. Zavod MINGOR je u razdoblju 2018.-2019., tijekom provedbe projekta „Izrada prijedloga planova upravljanja strogo zaštićenim vrstama (s akcijskim planovima)“ (KK.06.5.2.01.0001.) a kroz ciljane radionice na kojima su sudjelovali zainteresirani dionici (stručna i znanstvena javnost), potvrdio aktivnost izrade plana i protokola o postupanju kod sumnje na nezakonito ubijanje kao prioritetnu aktivnost važnu za očuvanje ugroženih divljih vrsta životinja u prijedlozima planova upravljanja za vuka, risa, surog orla i bjeloglavog supa. Udruga Biom posredstvom *Vulture Conservation Foundation* organizirala je više osposobljavanja iz područja otkrivanja i procesuiranja trovanja ptica, s posjetima slučajevima dobre prakse u Srbiji i Španjolskoj (2019.) i u

Bugarskoj i Španjolskoj (2020.) te sudjelovanja na obuci za istražitelje zločina protiv divljih životinja u okviru *Wildlife Crime Academy*. Provođenjem međunarodnih projekata kao što su projekt LIFE Balkan Detox udruge BIOM i LIFE SWIPE – Uspješan progon zločina protiv prirode u Europi organizacije WWF Adria (World Wide Fund for Nature – svjetska organizacija za zaštitu prirode) otvorile su se mogućnosti okupljanja većeg dijela dionika vezanih uz procesuiranje nezakonitih radnji. Uz to treba pridodati aktivno učešćem djelatnika Centara za peradarstvo Hrvatskog veterinarskog instituta, Veterinarskog fakulteta, Centra Ivan Vučetić, NZJZ Andrija Štampar, Zavoda MINGOR, Sokolarskog centra Šibenik, Prirodoslovno matematičkog fakulteta i Udruge BIOM u projektima European Raptor Biomonitoring Facility COST Action (CA16224) i EU LIFE APEX (Apex Predators and their Prey in Chemicals management) u kojima provedena istraživanja uzroka smrti i povezanosti nekih vrstama pesticida i teških metala u određenih vrsta divljih ptica u Hrvatskoj tijekom 2020. i 2021. godine. Ovom području istraživanja Republika Hrvatska se po prvi puta uključila unutar COST Action ERBF.

Uspostavu sustava, kojeg smo na više mjesta i prilika predlagali, katkad je osim nerazumijevanja potreba, kao i izostanka potrebnih ljudskih i financijskih resursa nadležnih institucija, pratila nevoljnost nekih nadležnih tijela za promjene i uvođenje novih praksi. Kako bismo probali pridonijeti pozitivnim promjenama te uspješnosti postupanja kod nalaza i utvrđivanja uzroka smrti strogo zaštićenih vrsta sisavaca i ptica uginulih pod nerazjašnjenim okolnostima, pokušat ćemo u ovom radu prikazati cjelovit sustav postupanja s naglaskom na važnost uključivanja veterinarske struke u sve segmente postupanja. Cilj nam je ukazati na važnost svake pojedine faze postupanja i preduvjete koje je potrebno ispuniti. Smatramo da je to jedini način koji će rezultirati brzim rješavanjem premeta i slučajeva, a time uspješnijim procesuiranjem počinitelja. U svakom slučaju promptno postupanje, utvrđivanje stanja i svih relevantnih činjenica koje se utvrđuju dokazima preduvjet je za svaku borbu protiv počinjenja nezakonitih radnji na životinjama.

Glavne smjernice postupanja i načela dobre prakse

Dokazivanje kao postupovna radnja koja se provodi radi utvrđivanja pravno relevantnih činjenica u slučajevima kaznenog, odnosno prekršajnog postupka kod počinjenja nezakonite radnje na strogo zaštićenim vrstama, čest je događaj koji zahtijeva

poseban pristup i postupanje stručnih i kompetentnih osoba (Pleić, 2016.; Severin, i sur. 2021.). Pravilno postupanje na mjestu nalaza lešine najvažniji je i najkritičniji korak bez obzira na to radi li se o nasilnoj, prirodnoj ili smrti koja je nastala pod sumnjivim okolnostima. Indicije da se radi o uginuću kao posljedici nezakonitih radnji ne moraju odmah proizaći na mjestu nalaza zbog skrivenosti materijalne istine (dokaza) koja se može otkriti u nekoj od faza forenzičkog pretraživanja. Upravo kako bi spriječili gubitak i trajno nestajanje činjenica koje bi upućivale na neku od nezakonitih radnji, važno je u što je moguće kraćem vremenu osigurati pregled lešine od strane stručne osobe. Dobro je poznata činjenica da tijelo nakon smrti prolazi određene faze razgradnje koje nepovratno mijenjaju njegova svojstva. Često ove promjene, koje se nazivaju postmortalnima, trajno mijenjaju stvarni nalaz na tkivima, organima i organskim sustavima zbog čega utvrđivanje uzroka, mehanizma i načina smrti, utvrđivanja postojanja i vrsta ozljeda, vremena i mehanizma njihova nastanka i njihove povezanosti sa smrću, ali i patoanatomskih promjena, odnosno uzroka kao i tijeka razvoja, brzine i dinamike njihova razvoja biva vrlo otežano. Isto tako, protokom vremena bivaju otežane procjene postmortalnog intervala – PMI, odnosno koliko je vremena prošlo od trenutka smrti kao i razlučivanje postmortalnih od zaživotnih promjena. Želimo li dobiti što više informacija o razlozima uginuća, lešinu je potrebno pregledati u što kraćem vremenu od pronalaska, i to na stručan način, koji nalaže veterinarska struka. Uključivanje stručnjaka iz područja veterinarske medicine u samom početku nalaza lešine omogućuje prepoznavanje i analizu, ali i procjenu svih relevantnih činjenica (Stroud, 1998., Cooper i sur., 2009.). Jednako kako i za mrtvozornika, važno je da istražitelj mjesta događaja vezanih uz životinje prikupi sve potrebne informacije koje bi pomogle veterinaru pri obavljanju pregleda žive životinje ili lešine. Ne treba smetnuti s uma da stručno mišljenje o mehanizmu, načinu i uzroku smrti ili nastanku ozljeda može jedino donijeti stručnjak iz veterinarske medicine, što bi prema postojećem zakonodavstvu u najmanju ruku trebao biti veterinar s pravom obavljanja poslova veterinarske djelatnosti (važeća licencija Hrvatske veterinarske komore) (Džaja, 2014.).

Prema našem iskustvu glavni problemi tijekom postupanja nastaju na samom početku evidentiranog slučaja. Iako postoji zakonodavni okvir s utvrđenim nadležnostima, učestalo su postupanja ne koordinirana, nedostatna ili čak i neujednačena. Dio razloga zasigurno leži u činjenici da ne postoji jedinstveni sustav/protokol postupanja, da se različito

tumače nadležnosti i zakonodavni okviri od strane različitih službi koje bi trebale aktivno postupati i sudjelovati u samom procesu što upućuje, među ostalim, na nedostatan međusektorski dio zakonodavstva. Sve to prati i različita validacija prioritarnih poslova, nedostatak iskustva, znanja te ostalih potrebnih resursa. Nerijetko se propušta dokumentiranje i prikupljanje materijalnih tragova koji su nužni pri utvrđivanju okolnosti događaja, ali i uzroka smrti ili ozljeđivanja životinje. Gotovo u pravilu o događaju ili sumnji na nezakonitu radnju obavještavaju se policijski djelatnici mjesno nadležnih policijskih postaja koji zbog nedostatka stručnog znanja o postupanju s lešinama i životinjama uglavnom traže pomoć veterinaru lokalnih veterinarskih organizacija, kad i veterinarskih inspektora ili inspektora zaštite prirode koji postupaju prema vlastitom iskustvu, također bez jasnih uputa. Ovlašteni veterinari izvan nadležnosti propisanih Zakonom o veterinarstvu (Anonymous, 2013.c) nerado provode istražne radnje na mjestu događaja. Osim nedovoljne opremljenosti i osposobljenosti često se od njih traži postupanje bez naloga i naknade za obavljanje posla. Nadležna tijela često nisu svjesna njihove odgovornosti kao stručnih svjedoka.

Uspostava *službe stručnih veterinarskih istražitelja mjesta događaja* koji bi bili na stalnoj dispoziciji nadležnim tijelima pridonijelo bi uspostavi usmjerenog i ujednačenog postupanja s obzirom na utvrđeni nalaz na mjestu događaja i pretpostavljeni način smrti (prirodna, nasilna ili nenasilna smrt). Iako smo već istaknuli da je davanje mišljenja o uzroku smrti na temelju relevantnih činjenica u isključivoj nadležnosti doktora veterinarske medicine, angažman koji bi se on njih očekivao zahtijevao bi stjecanje dodatnih znanja iz područja forenzičkih znanosti i kriminalistike (Cooper i sur., 2009.; Severin i sur., 2021.). Postavljanju sumnje načina, a time posljedično i uzroka smrti, prethodi analiza okolnosti događaja i mjesta pronalaska lešine koja se mora provesti prema stručno određenim pravilima. Nakon pregleda mjesta i dokumentiranja svih relevantnih nalaza slijedi detaljan vanjski pregled lešine te prikupljanje, pohrana i slanje lešine te drugih materijalnih tragova na daljnje pretrage i analize. Prikupljanje svih relevantnih podataka započinje dolaskom na mjesto pronalaska lešine. Pod ovim podrazumijevamo svaku informaciju dobivenu od nalaznika ili svjedoka događaja kao i uvidom u stanje okoliša na mjestu događaja. Osoba koje obavlja svoje svakodnevne poslove u određenom prostoru, u konkretnom slučaju u prirodnom staništu, trebala bi moći naslutiti radi li se o neočekivanom ili uobičajenom, prirodnom događaju, te s obzirom na utvrđeno poduzeti određene

korake bez obzira na stupanj osposobljenost i stečene stručne kompetencije. Promjene koje odudaraju od uobičajenog nalaza u staništu odnosno okolišu treba na prihvatljiv način evidentirati i dokumentirati. Gotovo se u pravilu pronalaze promjene koje nastaju uzajamnim djelovanjem čovjeka, otvorenog prostora, životinja ili predmeta, a koji bi se mogli dovesti u vezu s nađenom lešinom (Severin, 2022.). Kao takve, one vrlo lako mogu biti materijalni trag na temelju kojeg/kojih će nadležna tijela (policijski službenici, nadležne inspekcije Državnog inspektora, Državnog odvjetništva) utvrđivati postojanje ili nepostojanje protuzakonitog postupanja, odnosno kaznenog dijela ili prekršaja. Svojim stručnim savjetima veterinar uvijek mora uputiti nadležno tijelo na način postupanja s materijalnim tragovima u smislu njihova pravilnog aserviranja te uspostavljanja i održavanja primjerenog lanca nadziranja kretanja prikupljenih tragova. U svim slučajevima kada veterinar nije nadležan za mjesto događaja, on mora s glavnim istražiteljem razmotriti slučaj i razraditi plan istraživanja, postupak s tragovima i životinjama, odnosno lešinama (Severin i sur., 2016.). Kako bi se izbjeglo stvaranje vizije tunela i fokusiranje samo na mjesto pronalaska lešine, nužno je potrebno pažljivo pregledati okolni prostor ne bi li se našle neke promjene ili tragovi povezani s lešinom. Naprimjer, u slučaju otrovanja karbamatima (karforuran, metomil, metiokarb) smrt gotovo u pravilu nastupi trenutno, zbog čega je uobičajen nalaz izvora otrova u neposrednoj blizini. Vrlo se često radi o mamcu koji je primamljiv za ciljanu životinju (komad mesa, kobasica, otvorena konzerva i sl.). U nekim slučajevima izvor trovanja može biti lešina životinje koja se ispuni na razne načine otrovnom tvari. Manje oprezni trovači znaju ostaviti i neke druge tragove koji ih mogu povezati s mjestom događaja, poput ambalaže u kojoj se nalazio mamac ili otrov, opušaka, tragova obuće, a katkad i osobne stvari. U svakom slučaju pronalaskom sumnjive tvari koja nalikuje otrovu potrebno je postupati s velikom pažnjom, zaštititi vlastito zdravlje i spriječiti mogući dodir s drugim ljudima i životinjama. Treba uvijek imati na umu da su otrovi štetni i za zdravlje ljudi, a neki od njih i smrtonosni i u vrlo malim količinama (Severin, 2022.). Položaj lešine koji često upućuje na način i okolnosti u kojima je došlo do uginuća mora biti zabilježen prije pregleda. Vanjski pregled lešine na mjestu pronalaska istovjetan je pregledu kojim započinje svaka razudba. Sastoji se od utvrđivanja identiteta (vrsta, spol, dob, veličina i težina, urođeni i stečeni osobni znaci), tjelesne građe i kondicije (gojno stanje lešine), postmortalnih promjena (hlađenje lešine, slijeganje krvi, mrtvačka ukočenost,

truljenje), pregleda lešine u cjelini koju čine pregled kože i kožnih tvorevina i pregled vidljivih dijelova sluznica prirodnih otvora (oči, usta, nos, uši, anus, spolni organi). Posebna pažnja posvećuje se pronalasku znakova ozljeda koje ukazuju na nasilnu smrt, poput mehaničkih, asfiksičnih i fizikalnih (tablica 1).

Sumnju na nasilnu, nenasilnu ili prirodnu smrt trebalo bi postaviti u najkraće mogućem roku od trenutka pronalaska lešine kako bi se istražni postupak mogao usmjeriti u pravom smjeru, spriječio gubitak materijalnih dokaza i u najkraćem roku došlo do materijalne istine. Stoga glavna odrednica takvog postupanja mora biti kompetentni tim na mjestu događaja i specijaliziranost laboratorija u otkrivanju nezakonitih radnji poput namjernog trovanja, krivolova, protuzakonitog usmrćivanja ili mučenja životinja te njihova međusobna povezanost (Zorrilla Delgado, 2016.). Iskustva uspostavljenog sustava na području Andaluzije, pokrajine u Španjolskoj, pokazuju da je ključna uloga laboratorija (centra za forenzička istraživanja) koji, osim što je u prisnoj komunikaciji s istražnim timom na mjestu događaja, kontinuirano provodi njihova osposobljavanja. Jedna je od prednosti takvog sustava nadležno tijelo (*Agencia de Medio Ambiente y Agua de Andalucía*) pokrajinskog Ministarstva poljoprivrede, ribarstva i okoliša (*Consejería de Agricultura, Pesca y Medio Ambiente, Junta de Andalucía*) u čijem su sastavu službene osobe samostalno u postupanju na mjestu događaja (*Agente de Medio Ambiente*) i laboratorij (*Centro de Análisis y Diagnóstico de la Fauna Silvestre*). Sagledavajući trenutnu raspoloživost ljudskih i materijalnih resursa u pogledu postupanja s ciljem otkrivanja počinjenja nezakonite radnje na strogo zaštićenim vrstama, svjesni smo da nije moguće preko noći uspostaviti istovjetni ili sličan sustav u Hrvatskoj. Glavne razloge treba tražiti u utvrđenim nedostacima na organizacijskoj razini koje su prepoznate u Studiji o zločinu protiv prirode od 2016. do 2021. godine poput: a) nepostojanja specijalizacije policijskih službenika, državnog odvjetništva i sudstva; b) nedostatka institucionalnih i ljudskih kapaciteta za detekciju i progon kaznenih djela i prekršaja protiv okoliša i prirode; c) nedostatka tehničke opreme za postupanje u vezi s kaznenim djelima protiv okoliša i prirode; d) nedostatka pravne podrške nadzornim službama; e) nedostatka sustavne i redovite edukacije svih uključenih dionika o suzbijanju zločina protiv prirode i f) neuspostavljen sustav suradnje između različitih državnih tijela uključenih u postupanje povezano sa zločinima protiv prirode (Anonymous, 2022.b). U Studiji su utvrđene poteškoće prilikom prikupljanja i osiguranja dokaza, nedovoljna brzina dolaska i osiguranja mjesta počinjenja i životinjske lešine te utvrđivanje nasilne smrti tek

Tablica 1. Postupovne radnje istraživanja mjesta događaja u kojima sudjeluje ili je nositelj veterinar

Faza istraživanja mjesta događaja	Aktivnost	Upute i napomene
Statični dio Pregled mjesta bez utjecaja na tragove, predmete i lešinu	<ul style="list-style-type: none"> • Pregled mjesta događaja • Označavanje predmeta, tragova i lešine • Dokumentiranje mjesta događaja 	<p>Neposredno prije premještanja lešine potrebno je pregledati mjesto događaja i dokumentirati sve relevantne nalaze.</p> <p>Pregled stanja okoliša na mjestu nalaza lešine treba obaviti pažljivo i na način koji neće ugroziti cjelovitost pronađenih tragova.</p> <p>Uobičajeni načini dokumentiranja su: skiciranje i mapiranje, fotografiranje i videozapisivanje, mjerenje i vođenje bilježaka.</p>
Dinamički dio Postupanje nakon utjecaja na tragove, predmete i lešinu	<ul style="list-style-type: none"> • Prikupljanje, pakiranje, označavanje, određivanje načina pohrane i slanja predmeta i tragova izvan mjesta nalaza lešine • Vanjski pregled lešine i procjena stupnja raspadanja • Prikupljanje, pakiranje i osiguravanje tragova s lešine • Pakiranje i označavanje lešine • Određivanje načina čuvanja i dostave lešine • Uspostavljanje i održavanje primjerenog lanca nadziranja kretanja tragova • Izrada nalaza 	<p>Iako lešina kao trag ima prioritet ne treba zanemariti ili staviti u drugi plan ostale tragove. Dakako, uvijek je važno imati na umu kako gotovo svi tragovi biološkog podrijetla, uključujući i leš, protekom vremena i utjecajem okolišnih čimbenika mogu bitno promijeniti svoja svojstva te ih je potrebno u najkraćem mogućem roku prikupiti i pohraniti na odgovarajući način. Među brojnim poznatim tragovima koje dijelimo na biološke, kemijske, fizikalne i ostale vlastitim opažanjem trebalo bi biti moguće uočiti: komercijalni (mamac s otrovom za štakore) ili pripremljeni mamci sa stranom tvari (komad mesa ili drugog tkiva, konzerva, kobasica i tome slično); ostavljene predmete poput PVC vrećice, ambalaže, odjevnih predmeta, opušaka, žvakače gume i tome slično; oruđa i predmeti poput drvenih palica, letvi, sjekire, noža, cigle; čahure i drugi dijelovi vatrenog naboja; tragovi obuće, premještanja ili vučenja lešine i sl. Nalazi blizu prometnica trebaju uključiti pretragu djela prometnica – materijalni tragovi ili tragovi kočenja, zaustavljanja i sl.</p> <p>Posebnu pažnju treba posveti pronalasku tragova za koje se može pretpostaviti da potječu od nađene lešine poput prskotine nalik krvi, povraćani sadržaj, izmet ili su usko vezani kao nalaz jajašca, ličinka i odraslih razvojnih stadija različitih vrsta bezkrilnih i krilatih kukaca.</p> <p>Neposredno prije prikupljanja lešine potrebno je utvrditi njezino stanje s obzirom na stupanja raspadnutosti (I - svježa lešina; II - neugodan miris i nadutost; III - izrazito neugodan miris i uznapredovali raspad; IV - izostanak ili blagi miris raspadanja, izrazita raspadnutost i vidljiv skelet; V – potpuna raspadnutost, skelet s kožom, dlakom ili perjem) i cjelovitost (kompletna lešina; dio tijela nedostaje ili dio dijela). Ako je leš svjež i nisu ili su djelomično započeli procesi raspadanja treba pri prvom kontaktu ustanoviti stanje ukočenosti mišića (cijelo tijelo; ekstremiteti; vrat; trup).</p>

*Glavni istražitelj mjesta događaja (policijski službenik) kao odgovorna i nadležna osoba određuje dinamiku statičnog i dinamičnog dijela nakon konzultacije s veterinarom.

nakon razudbe, bez prethodnog postavljanja sumnje na nezakonitu radnju i prikupljanja dokaza s mjesta počinjenja. Isto tako uz nedostatke prepoznata je i istaknuta dobra praksa u istražnim radnjama utvrđivanja uginuća te forenzičkih ispitivanja, istraživanja i vještačenja Veterinarskog fakulteta, Hrvatskog veterinarskog instituta i Centra Ivan Vučetić. Kako bi se bi se što bolje utvrdile činjenice i došlo do materijalne istine, od uključenih laboratorija očekuje se veće stručno znanje i specijaliziranost iz područja sudskog veterinarstva, patologije, molekularne identifikacije, traseologije, balistike i toksikologije (Stroud, 1998.; Cooper i sur., 2009.; Cooper i Cooper, 2013.). Naime

predmet istražnih radnji nije uvijek samo životinja, odnosno lešina, nego i brojni materijalni i biološki tragovi koji se mogu naći na mjestu događaja i na neki način pomoći u rješavanju slučaja. Katkada je potreban angažman davanja mišljenja od strane stalnih sudskih vještaka na temelju utvrđenih činjenica na mjestu događaja i provedenih istražnih radnji u specijaliziranom laboratoriju (forenzički laboratorij). Razvoj i uspostava forenzičkih metoda u obavljanju svakodnevnih poslova, izmjene i poboljšanja programa studija veterinarske medicine te postojanje specijalizacije iz područja sudskog veterinarstva rezultirali su osnivanjem Laboratorija za forenziku Zavoda za sud-

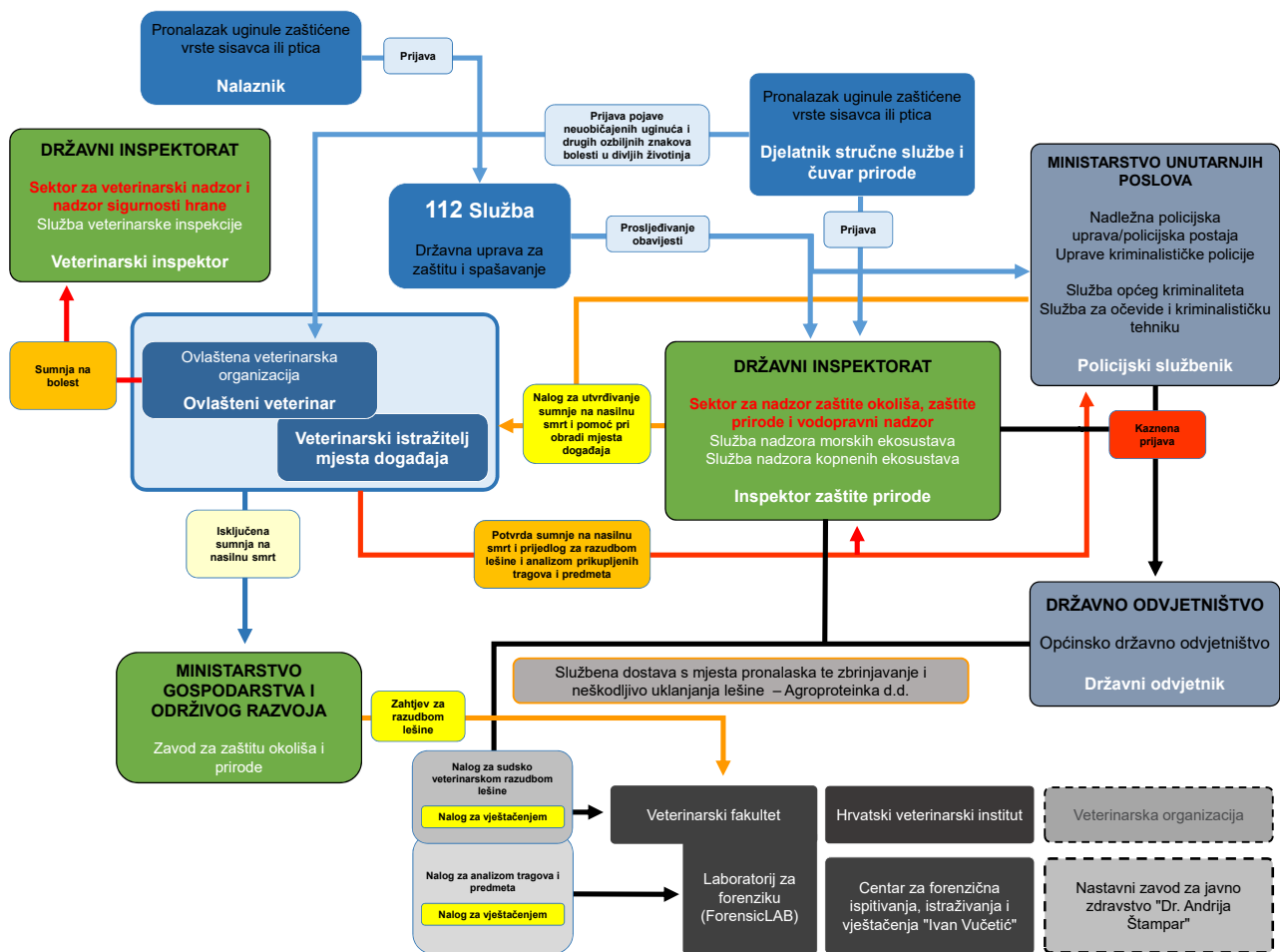
sko i upravno veterinarstvo Veterinarskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu (Severin, 2021.). Iz tog razloga istražni postupak od zaprimanja lešine i materijalnih tragova u bitnom se ne razlikuje od spomenutog andaluzijskog sustava. Trenutačno način postupanja osim razudbe i utvrđivanja uzroka, mehanizma i načina smrti (forenzička razina pretraživanja) minimalni standard postupanja za svaku dostavljenu lešinu uključuje RTG dijagnostičko pretraživanje i prosuđivanje postmortalnog intervala na temelju postmortalnih promjena i entomološkog nalaza. Ovisno o postavljenoj sumnji na uzrok smrti pretraga se nadopunjuje preliminarnom toksikološkom analizom (ekstrakcija otrova QUENCHER metodom i analiza tankoslojnom kromatografijom), balističkom analizom ozljeda koje imaju karakteristike strijelne rane (ciljna balistika) ili molekularnom analizom bioloških tragova (npr. utvrđivanje podrijetla bioloških tragova iz okolice i ugriznih rana, utvrđivanje podudarnost mamca životinjskog podrijetla i sadržaja želudca otrovane životinje). Bez obzira na postavljenu sumnju uginuća, razudbu lešine treba napraviti u cijelosti i pritom utvrditi sve relevantne nalaze, uključujući i one koje nemaju izravnu uzročno-posljedičnu vezu. Osim patohistološke pretrage tkiva i organa, koja je standardna dijagnostička metoda kao dopuna razudbi, ne treba zanemariti i druge, poput biokemijske, citološke, bakteriološke, mikološke i virološke. Ovo se napose odnosi na slučajeve kad postoji obveza uzorkovanja i laboratorijskog pretraživanja prema programima nadziranja sukladno Naredbi o provedbi i financiranju mjera sprječavanja, kontrole i nadziranja bolesti životinja na području Republike Hrvatske (Anonymous, 2023.b). Nakon višegodišnje suradnje sa Zavodom MINGOR ugovoreno je pružanje određenih veterinarskih usluga u svrhu utvrđivanja uzroka uginuća strogo zaštićenih vrsta sisavaca i ptica, posebno kod postojanja sumnje na kaznena djela nezakonitog usmrćivanja bez izravnih dokaza. Ovim poslovima treba pribrojiti toksikološke analize i analize kemijskih elemenata (teških metala) koje se provode u suradničkim ustanovama kao što su Centar Ivan Vučetić te NZJZ Andrija Štampar. Da bi lešine stradalih životinja te samim time materijalni dokazi bili osigurani i prevezeni u skladu s pozitivnim propisima, kao partner u očuvanju strogo zaštićenih vrsta te pomoć uspostavi sustava pridružilo se i poduzeće Agroproteinka d.d.

Stručne osobe poput djelatnika stručnih službi i čuvara prirode u parkovima prirode, nacionalnim parkovima ili županijskim javnim ustanovama za upravljanje zaštićenim prirodnim vrijednostima županija čine dio sustava neposrednog nadzora. Obavljajući svakodnevne aktivnosti u zaštićenim područjima i područjima ekološke mreže, lakše dolaze

u priliku uočiti promjene u staništu i pronaći uginulu životinju. Osim obveze obavještanja nadležnih tijela, oni bi svakako morali biti osposobljeni postupati u takvim situacijama na način da poduzmu sve potrebne mjere, očuvaju i zaštite lešine kao i sve povezane tragove koji mogu nestati ili promijeniti svoje stanje. Opseg postupanja određuje nadležno tijelo ovisno o događaju. Uz stručne službe i čuvare prirode od velike su pomoći članovi interventnih timova za vuka i risa te medvjeda, među kojima se nalaze stručnjaci različita profila koji neposrednije komuniciraju među nadležnim tijelima, ali i institucijama gdje se provode istražni postupci na lešini i tragovima. Članovi interventnih timova često su veterinari koji posjeduju široko stručno znanje o zaštićenim životinjskim vrstama što olakšava postupanje kod takvih događaja. Veterinarski fakultet na zahtjev Zavoda MINGOR izradio je *Smjernice za postupanja kod nalaza lešina strogo zaštićenih vrsta sisavaca i ptica za koje je postavljena sumnja da su uginuli pod nerazjašnjenim okolnostima* koje su namijenjene stručnim službama, čuvarima prirode i članovima interventnih timova. Pri dodjeljivanju ovlasti za postupanja treba paziti da se ne bi u postupak istražnih radnji uključila osoba koja ima određen interes koji bi mogao biti u sukobu s istražnim postupkom. Španjolska, ali i iskustva mnogih drugih država Mediterana pokazuju da se prema lovočuvarima, kao i prema uzgajivačima stoke i lovcima, treba uvijek ophoditi s određenom razinom opreza zbog potencijalne umiješanosti u počinjenje nezakonitih radnji usmrćivanja divljih životinja (Pantović i Andevski, 2018.). Glavne razloge počinjenja nezakonitih radnji treba tražiti u sukobima lokalnog stanovništva koje se bavi stočarstvom s velikim zvijerima, ponajprije vukom, zbog šteta na stadima. Zatim su slučajevi trovanja divljih životinja, postavljanjem mamaca i otrovanih lešina domaćih životinja kao mamaca za predatore (lisicu, čaglja i vuka) koji stvaraju štete na divljači u lovištima radi čega posredno stradavaju i ptice grabljivice koje se hrane otrovanim lešinama (Graham i sur., 2005.; Pantović i Andevski, 2018.).

Prijedlog protokola kod nalaza lešina strogo zaštićenih vrsta sisavaca i ptica uginulih pod nerazjašnjenim okolnostima

Ujednačenost sustava od samog početka i na svim razinama podrazumijeva povezivanje dviju razina postupanja. Prva se odnosi na radnje na mjestu pronalaska lešine *Prepoznavanje i postavljanje sumnje na način smrti (prirodna, nasilna i nenasilna)*, a druga *Postupanje od strane stručnog i kompetentnog tijela koje provodi pretraživanja*. Na slici 1. prikazan je pri-

Slika 1. Hodogram sustava postupanja

jedlog sustava postupanja kod nalaza lešina strogo zaštićenih vrsta sisavaca i ptica uginulih s obzirom na postojeće materijalne i zakonodavne resurse u Hrvatskoj. Uspostava stručnih i kompetentnih tijela istrage, poput službe stručnih veterinarskih istražitelja mjesta događaja i specijaliziranih laboratorija pod okriljem stalnih sudskih vještaka te njihova međusobna povezanost trebali bi biti okosnica sustava.

Prvoj razini prethodi pronalazak uginulih, bolesnih ili ozlijeđenih strogo zaštićenih životinja koja može biti od stručnih službi, građana, policije i drugih. Građani bi o svakom takvom nalazu trebali obavijestiti 112 službu koja bi zatim prosljedila informaciju mjesno nadležnim tijelima poput inspektora ili nadležnoj policijskoj postaji (po potrebi odjelu kriminalističke policije). Uloga 112 službe trebala bi biti prva kontakt točka odnosno informativni centar te ne bi trebalo inzistirati da on postane centar za postupanja i koordinacije nadležnih tijela. Bez obzira kako bi nadležna tijela bila obaviještena, nalaznika treba upozoriti da

svojim aktivnostima ne mijenja zatečeno stanje i da uvijek postoji opasnost za vlastitu sigurnost napose ako se radi o slučaju trovanja. U tom slučaju trebalo bi uspostaviti pasivno dežurstvo inspeksijske službe jer bi dostupnost trebala biti 24/7.

Službenim postupkom prijave sumnje na bolest kod divljih životinja obvezuje se lovoovlaštenike, tijela nadležna za zaštitu prirode te druge relevantne pravne ili fizičke osobe nadležne ili po prirodi posla zadužene za strogo zaštićene vrste životinja, odmah i bez odgađanja ovlaštenoj veterinarskoj organizaciji prijaviti pojavu neuobičajenih uginuća i drugih ozbiljnih znakova bolesti u divljih životinja. Ovlašteni veterinar ovlaštene veterinarske organizacije bez odgađanja provodi istraživanje, što po potrebi uključuje i uzimanje odgovarajućih uzoraka radi laboratorijskog pretraživanja. Ovisno o provedenom istraživanju, ovlašteni veterinar donosi odluku o isključivanju bolesti ili postavljanju sumnje na bolest.

Nakon što policija ili inspekcija, kao prva i naj-
uobičajenija razina postupanja, utvrde počinjenje
nezakonite radnje, potrebno je utvrditi radi li se u
navedenom slučaju o kaznenom djelu ili prekršaju.
Do spoznaje da se radi o nezakonitom ubijanju kao
obliku nezakonite radnje uglavnom se dolazi nakon
provedene istražne radnje utvrđivanja uzroka uginu-
ća. Trenutačno u Hrvatskoj ne postoji specijalizirani
odjel ni službenici u policiji za kaznena djela protiv
divljih vrsta. Ovu situaciju otežava i činjenica da un-
tar državnog odvjetništva i sudova nije došlo do spe-
cijalizacije za kaznena djela protiv okoliša.

Izdavanjem naloga za utvrđivanje sumnje na na-
silnu smrt i pomoć pri obradi mjesta događaja ve-

terinari utvrđuju sve relevantne činjenice na mjestu
događaja, postavljaju i odbacuju sumnju na nasilnu
smrt, predlažu prikupljanje, pohranu i slanje materi-
jalnih dokaza, pripremaju i organiziraju slanje lešine
na sudsko-veterinarsku razudbu. Sustav nadzora
kretanja dokaza potrebno je uspostaviti od trenutka
prikupljanja dokaza i slanja lešine.

U dijelu identifikacije pri vanjskom pregledu lešine
stručnu pomoć oko vrste, spola i dobi trebaju pružiti
stručnjaci koji se u svakodnevnom poslu bave divljim
vrstama koja je predmet pregleda (npr. stručnjaci za
ptice, sisavce i sl.)

Agroproteinka d.d., kao tvrtka registrirana za
prikupljanje i preradu nusproizvoda životinjskog po-

Tablica 2. Prikaz pravnih propisa temeljem koji se sankcioniraju kaznena i prekršajna djela povezana uz ubijanje strogo zaštićenih vrsta sisavaca i ptica prema u Studiji o zločinu protiv prirode od 2016. do 2021. godine uz preinake

Pravni propis		Raspon mogućih sankcija	Tijela odgovorna za praćenje usklađenosti, detekciju povreda i istragu počinitelja	
KAZNANO DJELO	Kazneni zakon (Anonymous, 2011.)	<p>Uništavanje zaštićenih prirodnih vrijednosti KZ, članak 200., stavci 1. do 4.</p>	<p>Za osnovni oblik kaznenog djela „Tko protivno propisima usmrti, uništi...jedinku strogo zaštićene vrste...“ moguće je izreći kao glavnu kaznu zatvora do tri godine (članak 200., stavak 1. KZ-a) ili novčanu kaznu, kao sporednu kaznu moguće je izreći novčanu kaznu (članak 40., stavak 4. KZ-a).</p> <p>Za kvalificirani oblik „Tko...izazove značajno smanjenje broja jedinki u populaciji ili izazove njezino istrebljenje“ (članak 200., stavak 2. KZ-a) propisana je kazna zatvora od šest mjeseci do pet godina.</p> <p>Za nehaj kazna zatvora do 2 godine.</p>	<p>Čuvari prirode (detekcija povreda), Državni inspektorat (detekcija povreda), policijski službenici (detekcija povrede, izvid i istraga), državno odvjetništvo (kazneni progon)</p>
		<p>Ubijanje ili mučenje životinja KZ, članak 200., stavci 1. i 2.</p>	<p>Za osnovni oblik kaznenog djela „Tko usmrti životinju bez opravdanog razloga ili je teško zlostavlja, nanosi joj nepotrebne boli ili je izlaže nepotrebim patnjama“ kaznit će se kaznom zatvora do jedne godine (članak 205., stavak 1. KZ-a) ili novčanu kaznu, kao sporednu kaznu moguće je izreći novčanu kaznu (članak 40., stavak 4. KZ-a).</p> <p>Za kvalificirani oblik „Tko počini iz koristoljublja“ (članak 205., stavak 2. KZ-a) propisana je kazna zatvora do dvije godine.</p>	<p>Veterinar (detekcija povreda), Državni inspektorat (detekcija povreda), policijski službenici (detekcija povrede, izvid i istraga), državno odvjetništvo (kazneni progon)</p>
		<p>Teška kaznena djela protiv okoliša KZ, članak 214., stavci 5. i 7.</p>	<p>Ako je kaznenim djelom iz članka 200. prouzročena znatna šteta, predviđena je kazna zatvora od jedne do osam godina (članak 214., stavak 5. KZ-a).</p> <p>Ako je navedenim kaznenim djelom, koja su počinjena iz nehaja, prouzročena znatna šteta, predviđena je kazna zatvora do tri god. (članak 214., stavak 7. KZ-a).</p>	<p>Čuvari prirode (detekcija povreda), Državni inspektorat (detekcija povreda), Carinska služba (detekcija povreda), policijski službenici (detekcija povreda, izvidi i istraga), državno odvjetništvo (kazneni progon)</p>

PREKRŠAJ	Zakon o zaštiti prirode (anonymous, 2013.a)	<p>Nedopušteno upotreba sredstva hvatanja i/ili ubijanja (ZZP, članak 66., stavci 1. i 2.) životinjskih vrsta iz odluke iz članka 62. stavka 1. ovoga Zakona, životinjskih vrsta iz Pravilnik o strogo zaštićenim vrstama (Anonymous, 2013.b) te svih vrsta ptica koje se prirodno pojavljuju na teritoriju Republike Hrvatske, a nisu navedene u odluci ili pravilniku, koja mogu prouzročiti lokalno nestajanje ili značajan poremećaj populacije tih vrsta</p>	<p>Za nedopušteno upotrebljuje sredstva hvatanja i/ili ubijanja navedenih životinjskih vrsta koja mogu prouzročiti lokalno nestajanje ili značajan poremećaj populacije tih vrsta predviđena je novčana kazna pravna osoba u iznosu od 100.000,00 do 500.000,00 kuna odnosno od 15.000,00 do 50.000,00 kuna za fizičku osobu i odgovornu osoba u pravnoj osobi.</p> <p>Za namjerno hvatanje ili ubija navedenih životinjskih vrsta...u neznatnoj količini ili u mjeri koja neznatno utječe na stanje očuvanja te vrste... predviđena je novčana kazna pravna osoba u iznosu od 25.000,00 do 200.000,00 kuna odnosno od 7.000,00 do 30.000,00 kuna za fizičku osobu i odgovornu osoba u pravnoj osobi.</p>	<p>Čuvari prirode (detekcija povreda, prekršajni progon), inspekcija zaštite prirode (detekcija povreda, istraga, prekršajni progon), druge inspekcije sukladno posebni propisima (detekcija povreda, istraga, prekršajni progon), policijski službenici (detekcija povreda, istraga, prekršajni progon).</p>
	Zakon o zaštiti životinja (Anonymous, 2017.)	<p>Zabranjeni postupci u svrhu zaštite životinja (ZZŽ, članak 5., stavci 1. i 2.), zabranjeno je životinje usmrćivati, nanositi im bol, patnju i ozljede te ih namjerno izlagati strahu i bolestima protivno odredbama Zakona</p> <p>Zaštita životinja pri usmrćivanju (ZZŽ, članak 10., stavak 1.)</p> <p>Zaštita divljih životinja (ZZŽ, članak 48., stavak 1.), zabranjene su radnje kojima se divljim životinjama u prirodnim staništima, kao populaciji ili jedinkama, izazivaju patnja, bol, ozljede ili smrt</p>	<p>Zakonom nisu predviđene prekršajne odredbe za počinitelja koji je usmrtio životinju obzirom da se navedeno svrstava u kazneno djela iz članka 205. stavka 1. Kaznenog zakona kojim je propisana i kaznenopravna sankcija.</p> <p>Za nedopuštene radnje koje bi dovele do boli, patnje i ozljeda te namjerno izlaganje strahu i bolestima predviđene su novčana kazna za pravnu osoba, odgovornu osoba u pravnoj osobi i fizičku osobu (ZZŽ, članci 86., 87., 88. i 89.).</p>	<p>Veterinari (detekcija povreda), veterinarska inspekcija (detekcija povreda, istraga, prekršajni progon), policijski službenici (detekcija povreda, istraga, prekršajni progon).</p>

drijetla, zadužena je za prijevoz lešine na sudsko-veterinarsku razudbu pod uvjetima i na način koji je odredio veterinar u dogovor s laboratorijem. Osim toga odvozi lešine na neškodljivo zbrinjavanje kada nadležna tijela odustanu od daljnjih istražnih radnji.

U tablici 2. prikazani su pravni propisi RH na temelju kojih se sankcioniraju kaznena i prekršajna djela povezana uz ubijanje strogo zaštićenih vrsta sisavaca i ptica. Nadležna tijela koja se bave otkrivanjem, istraživanjem i progonom počinitelja navedenih prekršajnih ili kaznenih dijela jesu policija (Ministarstvo unutarnjih poslova), Državni inspektorat, Državno odvjetništvo, Ministarstvo gospodarstva i održivog razvoja (Zavod za zaštitu okoliša i prirode, Uprava za zaštitu prirode) i Ministarstvo poljoprivrede (Uprava

za veterinarstvo i sigurnost hrane, Uprava šumarstva, lovstva i drvne industrije). Uzimajući u obzir procesnopravno načelo *ne bis in idem*, zabranjeno dva puta suditi u istoj stvari, odnosno mogućnost da se za djelo za koje je već vođen postupak jedne vrste pokrene postupak druge vrste (Josipović i Novak Hrgović, 2016.). Prekršaji se od kaznenih djela razlikuju prema stupnju zaštite i značaju posebnog zaštićenog dobra, pri čemu je potrebno istaknuti da je zakonodavac s razlogom odredio što su pojedini zaštitni subjekti i objekti kod pojedinih prekršaja i kaznenih djela, što je vidljivo i iz zapriječenog zakonskog maksimuma kazne koja se može odrediti. Pritom pojavu teže posljedice koja je pretpostavka za počinjenje kaznenog djela nikako ne bi trebalo ignorirati, iako

se opisana posljedica zatekla u činjeničnom opisu prekršaja za koji je okrivljenik presuđen u slučaju kad se opisom prekršaj i kazneno djelo u bitnome preklapaju. Naime upravo se najčešće zbog pojave teških posljedica – tjelesnih ozljeda, materijalnih šteta, smrti, širenja zaraznih bolesti i slično, kazneno djelo po značaju zaštitnog objekta (subjekta) izdiže iznad sfere prekršajnog koji je po svojoj pravnoj prirodi blaže naravi (Đuras, 2016.). U kontekstu specifičnosti pravnog statusa životinje te zaštite njihova života i integriteta bilo bi za očekivati primjenu istog principa kod ustanovljenja težih posljedica za nju kao živo biće. Primjerice, smrtni ishod, dugotrajna patnja, tjelesna i psihička oštećenja koja trajno mijenjaju integritet jedinke i stvaraju trajnu ugrozu bile bi neke od težih posljedica za koje bi se odredbe kaznenih djela uništavanja zaštićenih prirodnih vrijednosti te ubijanja i mučenja životinja ispunila svrha Kaznenog zakona kao krajnjeg sredstva u rješavanju određenih delikata u društvu.

Analiza postupanja iz prakse

U posljednjih 30 godina dogodila se nekolicina većih slučajeva nezakonitog postupanja na strogo zaštićenim vrstama koja su, osim službene i stručne javnosti, zainteresirala i širu javnost. Tako se 2004. godine na otoku Cresu dogodilo otrovanje većeg broja bjeloglavih supova (*Gyps fulvus*) na otrovnom mamcu postavljenom u lešinama ovaca, a 2018. godine u Lonjskom polju otrovan je veći broj škanjaca (*Buteo buteo*) i čagljeva (*Canis aureus*), također postavljanjem otrova u lešine domaćih životinja. U oba događaja, zainteresiranošću pojedinaca iz struke te zajedničkim radom nadležnih institucija i veterinarskih i toksikoloških stručnjaka, došlo se do utvrđivanja uzroka uginuća, vrste otrova kao i mogućih počinitelja.

Kao primjer postupanja, detaljnije ćemo prikazati slučaj počinjenja *Kaznenog djela uništavanja zaštićenih dijelova prirode i protuzakoniti lov upotrebom nedopuštenih sredstava* iz 2020. godine na području mjesta Mazin (slučaj Općinskog suda u Gospiću). U navedenom slučaju iz siječnja 2020. počinitelj je u dva navrata na dvije različite lokacije uporabio otrov na način da je koristio mamce lešina domaćih životinja te svojim postupanjem prouzročio smrt lisice (*Vulpes vulpes*) i strogo zaštićenih jedinki vuka (*Canis lupus*) i surog orla (*Aquila chrysaetos*). Članovi Udruge Biom zajedno s lokalnim lovačkim društvom prijavljuju nadležnim tijelima (policiji te inspekciji zaštite prirode i veterinarskoj inspekciji Državnog inspektorata) pronalazak lešine vuka, lisice i dva teleta na području Mazina na jednoj lokaciji. Djelatnik udruge Biom čuva mjesto pronalaska do sljedećeg dana, kada policija

provodi očevid. Na samom početku postupanja zatražena je pomoć vještaka Veterinarskog fakulteta oko istražnih radnji utvrđivanja uzorka uginuća nađenih životinja i uzimanja uzoraka za potrebe toksikološkog vještačenja. Pregledom dostavljenih fotografija s mjesta pronalaska (slika 2.) i prikupljenih saznanja potvrđuje se sumnja na nasilnu smrt te se predlaže uzimanje materijalnih tragova od interesa za istragu i određuje način prikupljanja i slanja lešina na sudsko-veterinarsku razudbu. Do trenutka slanja lešine izdaje se nalog općinskog državnog odvjetnika kojim se Veterinarskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu povjeravaju istražni poslovi. Razudbom lešina vuka i lisice utvrđena je osnovanost sumnje na akutno trovanje karbamatima za razliku od teladi čija je smrt bila vezana uz uzroke drugih etiologija. Nakon dva tjedna u neposrednoj blizini prve lokacije nalaza pronalazi se lešina surog orla i krava u poodmakloj fazi raspadanja. Uzrok smrti surog orla također je odgovarao naglom nastupu smrti kao posljedice akutnog otrovanja koji se često uočavaju kod otrovanja karbofuranom. U svim slučajevima i svim dostavljenim uzorcima utvrđena je prisutnost karbofurana (2,3-dihidro-2,2-dimuetilbenzofuran-7-il metilkarbamata) kao aktivne tvari i njegovih metabolita. Lešine goveda poslužile su kao mamac (izvor otrova) što je potvrđeno molekularnom identifikacijom uzoraka sadržaja želuca lisice, vuka i surog orla. Osim vrsne provedena je i individualna identifikacija (genotipizacija goveda – utvrđivanje jedinstvenog DNA profila umnožavanjem seta kratkih tandemskih ponavljanja značajnih za vrstu lančanom reakcijom polimeraze) kako bi se utvrdila moguća povezanost teladi s kravom i povezanost s mogućim stadom. Istraga o trovanju provedena je u koordinaciji državnih i stručnih tijela Državnog inspektorata, Uprave i Zavoda Ministarstva gospodarstva i održivog razvoja, Veterinarskog fakulteta, Hrvatskog veterinarskog instituta i Centra za forenzična ispitivanja, istraživanja i vještačenja „Ivan Vučetić“.

Literatura

- ANONYMOUS (2011): Kazneni zakon. Narodne novine, br. 125/2011, 144/2012, 56/2015, 61/2015, 101/2017, 118/2018, 126/2019 i 84/2021.
- ANONYMOUS (2013a): Zakonu o zaštiti prirode. Narodne novine, br. 80/2013, 15/2018, 14/2019 i 127/2019.
- ANONYMOUS (2013b): Pravilnik o strogo zaštićenim vrstama. Narodne novine, br. 144/2013 i 73/2016.
- ANONYMOUS (2013c): Zakon o veterinarstvu. Narodne novine, br. 82/2013, 148/2013, 115/2018 i 52/2021.

Slika 2. Nakon pronalaska lešine potrebno je u što kraćem roku utvrditi činjenično stanje i prepoznati potencijalne materijalne tragove i predmete kako bi se mogla postaviti sumnja na način i uzrok smrti te time usmjeriti danje istražne radnje. A) Lešina vuka prvog dana od pronalaska s uočljivim karakterističnim znakovima otrovanja karbamatima (blizina izvora trovanja, atipični posturalni položaj tijela koji upućuje na to da je životinja u trenutku smrti imala napadaje i tonično-klonične grčeve, neprobavljeni i povraćani sadržaj u usnoj šupljini i oko nje te sadržaj probavnog trakta kao posljedica proljeva oko anusa). Izvor slike: Ivan Budinski, Udruga BIOM. B) Lešina vuka drugog dana kada je obavljen očevid. Protok vremena i oborine poput snijega lako mogu ugroziti tragove koji se povezuju s uzrokom i načinom smrti. Izvor slike: Ivan Budinski, Udruga BIOM. C) Lešina vuka četvrtog dana pri provođenju sudsko-veterinarske razudbe. Nalaz vanjskog pregleda lešine može se znatno razlikovati u odnosu na prvotni nalaz zbog premještanja, prijevoza i gubitka promjena protekom vremena. Izvor slike: Krešimir Severin.

- ANONYMOUS (2017): Zakon o zaštiti životinja. Narodne novine, br. 102/2017 i 32/2019.
- ANONYMOUS (2018): Provedbena uredba Komisije (EU) 2018/1882 od 3. prosinca 2018. o primjeni određenih pravila za sprečavanje i suzbijanje bolesti na kategorije bolesti s popisa i o utvrđivanju popisa vrsta i skupina vrsta koje predstavljaju znatan rizik za širenje tih bolesti s popisa. 32018R1882 - EN - EUR-Lex - European Union.
- ANONYMOUS (2022a): Zakonom o zdravlju životinja. Narodne novine, br. 152/2022.
- ANONYMOUS (2022b): Uspješan progon zločina protiv prirode u Europi. Nacionalni izvještaj. Analiza učinkovitosti suzbijanja zločina protiv prirode u Republici Hrvatskoj. Studija o zločinu protiv prirode od 2016. do 2021. godine. WWF Adria. Zagreb. Hrvatska.
- ANONYMOUS (2023a): Pravilnik o prijavi bolesti životinja. Narodne novine, br. 55/2023.
- ANONYMOUS (2023b): Naredbom o provedbi i financiranju mjera sprječavanja, kontrole i nadziranja bolesti životinja na području Republike Hrvatske. Narodne novine, br. 1/2023.
- CARDILLO, M., G. M. MACE, K. E. JONES, J. BIELBY, O. R. BININDA-EMONDS, W. SECHREST, A. PURVIS (2005): Multiple causes of high extinction risk in large mammal species. *Science* 309, 1239-1241.
- CARTER, N. H., J. V. LÓPEZ-BAO, J. T. BRUSKOTTER, M. GORE, G. CHAPRON, A. JOHNSON, Y. EPSTEIN, M. SHRESTHA, J. FRANK, O. OHRENS, C. D. L. ORME, A. TREVES (2017): A conceptual framework for understanding illegal killing of large carnivores. *Ambio*. 46, 3, 251-264.
- COOPER, J. E., M. E. COOPER (2013): *Wildlife Forensic Investigation: Principles and Practice*. Boca Raton, London, New York, CRC Press.
- COOPER, J. E., M. E. COOPER, P. BUDGEN (2009): Wildlife crime scene investigation: techniques, tools and technology. *Endang. Species Res.* 9, 229-238.
- DŽAJA, P. (2014): Spada li određivanje uzroka uginuća i određivanje starosti patološkog procesa u dijagnostiku koju u životinja može obavljati samo veterinar? *Vet. Stanica* 45, 6, 377-379.
- ĐURAS, I. (2016): Dvostrukost u kaznenom i prekršajnom postupku. *Policija i sigurnost* 25, 217-228.
- FAJARDO, I, A. RUIZ (2016): Investigation in cases of illegal poison use: investigation, techniques and procedure. New challenges, new methods. U: *Illegal use of poisoned-baits. Legal Analysis and investigation. SEO/BirdLife-Proyecto Life+ VENENO project*. Madrid (55-72).
- HANLEY, N. K. M. MIKAC (2020): Wildlife crime in Croatia. *Forensic Sci. Med. Pathol.* 16, 702-704.
- HILL, J. E., T. L. DEVAULT, J. L. BELANT (2019): CauseSpec: a database of global terrestrial vertebrate cause-specific mortality. *Ecol.* 100, 12, e02865.
- JOSIPOVIĆ, I., K. NOVAK HRGOVIĆ (2016): Načelo ne bis in idem u kontekstu prekršajnog, kaznenog i upravnog prava. *Hrvatski ljetopis za kaznene znanosti i praksu* 23, 469-507.
- PANTOVIĆ, U., J. ANDEVSKI (2018): Review of the problem of poison use and vulture poisoning in the Balkan Peninsula. *Vulture Conservation Foundation, Netherlands*.
- PANTOVIĆ, U., J. ANDEVSKI, K. DURO, L. SELKEGEJ, T. DERVOVIĆ, H. PESHEV, D. DOBREV, N. FABIJANIĆ, V. SARAVIA, N. SIDERI-MANOKA, N. PETROVSKI, A. VUKIĆEVIĆ (2022): Study about the illegal use of poison in the environment in the Balkan Peninsula. Technical report for Action A.2 of the BalkanDetox LIFE project (LIFE19 GIE/NL/001016). *Vulture Conservation Foundation*.
- PLEIĆ, M. (2016): Kazneni progon i istraživanje kaznenih djela protiv okoliša. *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu* 53, 2, 601-622.
- RIJA, A. A., R. CRITCHLOW, C. D. THOMAS, C. M. BEALE (2020): Global extent and drivers of mammal population declines in protected areas under illegal hunting pressure. *PLoS One* 15, 8, e0227163.
- SEVERIN, K., M. PALIĆ, P. DŽAJA (2021): Sudsko veterinarstvo – perspektiva i izazovi. Znanstveno-stručni skup s međunarodnim sudjelovanjem Veterinarski dani (Vodice, 26-29. rujna 2021). *Zbornik radova. Vodice (135-144)*.
- SEVERIN, K., P. DŽAJA, Ž. RADMILOVIĆ, D. AGIČIĆ, J. ŽUNIĆ, D. KONJEVIĆ (2016): Značaj i uloga veterinar na mjestu događaja pri kojemu su ozlijeđene ili stradale životinje. *Hrvatski veterinarski vjesnik*, 24, 1/2, 44-54.
- SEVERIN, K. (2022): Nezakonite radnje na strogo zaštićenim vrstama. Prepoznavanje i postupanje na mjestu događaja kod nalaza lešina strogo zaštićenih vrsta sisavaca i ptica. *Veterinarski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Ministarstvo gospodarstva i održivog razvoja*.
- STROUD, P. K. (1998): *Wildlife Forensics and the Veterinary Practitioner*. *Semin. avian exot. pet med.* 7, 4, 182-192.
- ZORRILLA DELGADO, I. (2016): Evidence-taking in poison-based procedures: the toxicological analysis. U: *Illegal use of poisoned-baits. Legal Analysis and investigation. SEO/BirdLife-Proyecto Life+ VENENO project*. Madrid (86-100).